

تایبەتمەندیی نەتەوەیی بوونی و رەنگقەداناوی ل سەرناسیۆنالیزم کوردی

هەوار خلیل تاهر

کولێزا زانستین سیاسی، زانکۆ یا دهوك، هەریما کوردستان-عێراق

((مێژوو یا وەرگرتنا قەکولینی: 28 ئاداری، 2022، مێژوو یا رەزامەندی بە لافکرئی: 13 خزیران، 2022))

پوختە

بنەمایین نەتەوە بوونی رۆلەکی سەرەکی دگێریت ژبووی پیناسەکرنا ناسیۆنالیزم. ئەقجا پرسگریکا سەرەکی د پیناسەکرنا ناسیۆنالیزمی دا کو ب تنی د چارچووئی نەتەوەیی دا ب دویماهی ناھیت، بەکو داكۆکی دئ زۆرتەر ل سەر کۆمەکا ستوینین دی یین گرنگ بن کو بۆ پیناسەکرنا ناسیۆنالیزمی رۆلەکی سەرەکی دگێرن. کۆم دەنگیەکا گشتگیر بۆ پیناسەکرنا ناسیۆنالیزمی دناف بیرمەندی تاییبەت ب پرس، تیگەه و ب تاییبەت پیناسەکرنا ناسیۆنالیزمی نینە، بەلئ هەمی بیرمەند ل سەر قی چەندی کۆکن کو ناسیۆنالیزم دیاردەکا مۆدیرنە، ئانکو ناسیۆنالیزم ئیک ژ بەرھەمین مۆدیرنیتەبە. د قیقە کۆلینی دا ب تنی پیناسا ناسیۆنالیزمی دئ هیتە شرۆقەکرن، ب تاییبەت داكۆکی دئ زۆرتەر ل سەر ھندەک ستوینین بنیاتین ناسیۆنالیزمی بن کا ئەقان ستوینان چ کاریگەری ل سەر ناسیۆنالیزم کوردی ل عێراقی درستیە. بزاقاقیقە کۆلینی ھەلسەنگاندنەکا شیکارییە بۆ کۆمەکا بۆھا، نرخ و بنەمایین ناسیۆنالیزمی کو ب ریکا سیمبۆل و میکانیزمی جورا جور ییننەتەوەیی ھەول ددەت دانپیدانەکا فەرمیا کلتوری یان سیاسی بۆ نەتەوەییەکی دەستەبەر بکەت. ئەف چەندە، ب تاییبەت بۆ گەلین د قوناغا قەگواستنی دا یان بەرەف ئافاکرنا دەولەت-نەتەوە دچن، وەک کوردان، ئیک ژ گرنگترین خەیا ل ناسیۆنالیزمیە.

کلیتین پەیقان: ناسیۆنالیزم، ناسنامە، نەتەوە، دەولەت

1. پێشەکی

ل سەردەمی بەری-مۆدیرنیتە (pre-modernity) ژبیانا مرۆقان دناف جفاکین جورا جور دا دەاتە پارقەکرن و پشتمەقانا ناسنامین جورا جور دکرن، وەک: نایین، بنەمال، ھوز، چینین جفاکی، دەولەت-باژیری و ب تاییبەت دناف سنوورین ئیمپراتۆران دا. ناسنامەکا تاییبەتیا سەر ب ئیک جفاکە دەستەلاتەکا رەھایا سیاسی نەبوو. ئانکو ل سەردەمی بەری-مۆدیرنیتە مرۆق ھەلگرینچە ندینناسنامان دناف ئیدارەکا رێقەبەریا ئیکگرتیا بناقی ئیمپراتۆر دا دەاتنە کۆمکرن. بەلئ ئەقروکە و ل سەردەمی جیھانا

مۆدیرن نەتەوە و ناسیۆنالیزم ژ بەیزترین ئالاقین درستیکرن، گەشەکرن و پاراستنا ناسناما سیاسیە، زۆرینا سنوورین دەولەتین مۆدیرن ل سەر بنیاتن نەتەوەیی ھاتینە دارپشتن. سەرھەلدان و گەشەکرنا ناسیۆنالیزم وەک پێقاژو ل سەدی 16 ئ و ب تاییبەت ل پشتمی ریککەفتنا و پستفالی ل 1648 ئ ل ئەورۆپا سەرھەلدا، بەلئ ناسیۆنالیزم دیبانی سیاسی دا ل پشتمی شورشا فەرەنسا گرنگیەک ھەمەلایەنە بخۆقە وەرگرت. ل سەدی 19 ئ و ل سەر بنیاتن ھزرین ناسیۆنالیزم سیاسی بناغی گەلەک دەولەتان ل سەر بنیاتن نەتەوە ھاتنە درستیکرن (دەولەت-نەتەوە)، باشترین

ناسيۇنالىزمى د چارچووڧى ناسناما نەتەوھىي دا بھيتە شرۆڧە كرن دى پيىدڧى ب تىگەھيىن "ل بنى" بىين و ئەگەرتىگەھىي ناسيۇنالىزمى د بياڧىدامە زراوڧىن دەولەتى دا بھيتە شۆپاندىن دى پيىدڧى ب تىگەھيىن "ل سەرى" بىين.

بەنەمايىن نەتەوھىي بوونى رۆلەكى سەرەكى دگىرېت ژبووى پيىناسەكرنا ناسيۇنالىزمى و ھەرەسا رۆلى دەولەت وەكتىگەھىيۇ زەنگىنكرنا پيىناسا ناسيۇنالىزمى ژيى نەتەوھىي كىمتر نىنە. پرسگريىكا سەرەكى د پيىناسەكرنا ناسيۇنالىزمى دا ب تىنى د چارچووڧى نەتەوھىيىيان دەولەتى دا ب دويماهى ناھيت بەلكو، د ڧيڧەكۆلىنى دا، داكۆكى دى زۆرتىرل سەر كۆمەكا ستوڧىنڧىن دى پيىن گرنىگ بن كو بو پيىناسەكرنا ناسيۇنالىزمى رۆلەكى سەرەكى دگىرن. كۆم دەنگىيەكا گشتگىر بو پيىناسەكرنا ناسيۇنالىزمى دناڧ بىرمەندىن تايبەت ب پرس، تىگەھ و ب تايبەت پيىناسەكرنا ناسيۇنالىزمى نىنە، بەلى ھەمبىرمەندىل سەرڧى چەندى كۆكن كو ناسيۇنالىزم دياردەكا مۆدڧىرنە، ئانكو ناسيۇنالىزم ئىك ژ بەرھەمپن مۆدڧىرنىتەيە.

د ڧيڧەكۆلىنى دا ب تىنى پيىناسا ناسيۇنالىزمى دى ھيتە شرۆڧە كرن، ب تايبەت داكۆكى دى زۆرتىرل سەر ھندەك ستوڧىنڧىن بىياتىيىن ناسيۇنالىزمى بنكا ئەڧان ستوڧىنان چ كارىگەرى ل سەر ناسيۇنالىزما كوردى ل عىراقىن دىرستكرىە. بزاڧاڧىڧەكۆلىنى ھەلسەنگاندەكا شىكارىيە بو كۆمەكا بوھا، نرىخ و بەنەمايىن ناسيۇنالىزمى كو ب رىكا سىمبۆل و مىكانىزمىن جوراچور يىن نەتەوھىي ھەول ددەت دانپىدانەكا ڧەرمىيا كلتورى يان سىياسى بو نەتەوھىيەكى دەستەبەر بكتە. ئەڧ چەندە، ب تايبەت بو گەلپن د قوناغا ڧەگوھاستىنى دا يان بەرەڧ ئاڧاكرنا دەولەت-نەتەوھىيە دچن، وەك كوردان، ئىك ژ گرنىگترىن خەيالا ناسيۇنالىزمىيە.

نموونە ل ئىتالىا و ل ئالمانيا. ھزرا دەولەت-نەتەوھىي و كارىگەرىيا وى ل سەر ھەرىمپن ل دەرڧەيى كىشورەئى ئەورۇپا و ب تايبەت ل رۆژھەلاتا ناھىن ب ئاوايەكى بەرڧرە ل پشتى ژناڧچوونا ئىمپىراتورى عىمانى بوويە.

دەولەتىن مۆدڧىرن ب شىوھىيەكى جىھان دناڧبەرا سنووران دا دابەشكرىنە كو ھەر سنوورەكى ئىكگرتى نوڧىنەراتىيا پىكھاتىن جوراچور دكتە، بەلى ب بالادەستىا كلتورى ئىك نەتەوھىيە: ھەبوونا پىكھاتىن جوراچور ل ئەمريكا بەلى ب بالادەستىا كلتورى ئەنگلۆ-سكسۇنى، پىكھاتىن جوراچور ل توركىيە بەلى ب بالادەستىا كلتورى نەتەوھىيە توركى، پىكھاتىن جوراچور ل ڧەرنسا بەلى ب بالادەستىا كلتورى فرانىكى و... ھتە. دڧى چارچووڧىيى دا ناسيۇنالىزم دەورەكى سەرەكى دگىرېت بو دەستەبەر كرن ئەڧان سنووران دناڧبەرا نەتەوان دا و ناسيۇنالىزما كوردى ژى ژ ئەڧان بزاڧان بى بەر نەبوويە.

ب شىوھىيەكى گشتى، تىگەھى ناسيۇنالىزمى رۆلەكى ھەڧگريىدانى دگىرېت دناڧبەرا پرىنسىپىن ئەتىكى-كلتورى - دناڧ جڧاكى دا (ل بنى) - دگەل دامەزراوڧىن رىكخراوا سىياسىيا بناڧى دەولەت (ل سەرى). بىرمەندىن تايبەت ب پرسىن نەتەوھىيە و ناسيۇنالىزم داكۆكىيى ل سەرڧى چەندى دكەن كو رىكخستىن و مۆبىلىزەكرنا نەتەوھىيە ژلايى سەرى دەيتە پرىگرام كرن، ئانكو لۆژىكى نىنە ژ بنى بچىت بو سەرى. دامەزراوڧىن جڧاكى و ب تايبەت حكومەت ب ھەمى ئۆرگان و دامەزراوڧىن خۆڧە و ب ھەڧكارى و ھەماھەنگى دگەل بژاردىن جڧاكى، وەك ناسيۇنالىزم، نەتەوھىيە بەرھەڧ دكتە بو گورانكارىيان. دناڧ ھەر دوو بياڧان دا - چلىنوچلسەرى-ھەلسەنگاندن بو بەنەمايىن پيىناسا ناسيۇنالىزم دەيتە كرن. بو نموونە، ئەگەرتىگەھى

1.1. گرنگيا قەكۆلىنى

گرنگيا قەكۆلىنى د قى چەندى داىە كو تيشك دى ل سەر شرۆقە كرنا تايىبە تمەندىين نەتەوە بوونى بن كا چاوان رەنگقەدان ل سەر ناسيۆناليژما كوردى ل عىراقى درىستكرىبە. بى گومان ئەف رەهەندىينە تەوەپوەك ميكانيزمىن گرنگ دەپنە هەژمارتن بۇ پرسىن گرڭدايى ب ئەتنيك، نەتەوە و ژ هەميا گرنگر دەولەت و بنەمايىن ئافاكرنا دەولەتى. گرنگيدان ب ناسيۆناليژم و ناسناما ئەتنيكى و نەتەوەيى د پىقاژويا سياسى دا و درىستكرنا دەولەتى ل سەر بنياتى ناسنامىن دياركرى ل پشتى جەنگى ئيكى جيهانى ل رۆژهلەتا ناڤين گرنگيا هەمەلايەنە بخۆقە پەيداكر و، بۇ نموونە، كارىگەريا سياسى ل سەر ناسيۆناليژما كوردى درىستكر.

2.1. ئارمانجا قەكۆلىنى

ب گشتى ئارمانج ژ قى قەكۆلىنى دەستنىشانكرنا تايىبە تمەندىين نەتەوە بوونى رەنگقەدانا ئەقان رەهەندانل سەر ناسيۆناليژما كوردى ل عىراقى دى هەلسەنگاندىن بوو هيتەكرن و ب قى ريكى دى شارەزايا مرۆقى لدۆر پرسگرىكىن ناسيۆناليژما كوردى و هەروەسا دەستنىشانكرنا چارەسەريان ئاشنا بن. بۇ ئەقى مەرەمى دى د قى قەكۆلىنى دا هەلسەنگاندىن بۇ ھندەكتارمانجان كەين، بۇ نموونە:

1. شرۆقە كرنا تىگەھى ناسيۆناليژم، ب تايىبەت د چارچووقى پىناسەيى دا كو بى گومان ل سەر ھندەك رەهەندان ھاتىبە دابەشكرن.

2. دياركرن و شرۆقە كرنا ئايديۆلۆژيا ناسيۆناليژمى كو وەكدىنامۆيە كا سياسى بۇ دەستەبەركرنامافى- چارەخۇنقىس، چ مافىن كلتورى يان ب تايىبەت يىن سياسى بن، يىن دياركرى بۇ نەتەوە يان ئەتنيكە كى.

3.1. گریماننا قەكۆلىنى

لدويىف تايىبە تمەندىين نەتەوە بوونىئەوا د قى قەكۆلىنى دا هەلسەنگاندىن بۇ ھاتىبە كرنا ناسيۆناليژما كوردى نەگەھشتىبە ئاستەكى كو تەقايما ستانداردپت نەتەوەسازى و دەولەتسازى تىدا بەرجەستە بن. ناسيۆناليژما كوردى ژ بەر كۆمەكا ئەگەرئىندەرەكى و ب تايىبەت يىن ناڤخۆيى گەشەيا هەمەلايەنە ب بنەمايىن نەتەوەسازى ل ھەرىما كوردستانىينەكرىبە، بۇ نموونە ژ ئەگەرئى نەبوونا دەولەتەكا سەربخۆيا كوردى ناسيۆناليژما كوردى سەرکەفتى نەبوويە د ژىنەگەھەكا ئازاد دا و ل ژىر فشارا ناسيۆناليژما نەتەوین بالادەست گەشە بكتە. ژبوويىن كو گریماننا قەكۆلىنى باشتر بەيتە دياركرن، ئەف پرسىن لخوارى گرنگ:

ئايما تايىبە تمەندىين نەتەوە بوونىدناق ناسيۆناليژما كوردى دا ل عىراقى گەشەكرىبە و بوويە ئەگەرئى زەمىنەيەكا ھەڤيشك بۇ نەتەوەسازىن؟

ئەگەرئىن ناڤخۆيى چنە كو ناسىرناليژما كوردى نەگەھشتىبە ئاستى نەتەوین بالا دەست ل رۆژهلەتا ناڤين كو خۆدان كيانەكى سەربخۆ بن؟

4.1. رىياز و دابەشكرنا قەكۆلىنى

بى گومان جورىن جياوازيين رىيازىن زانستى بۇقەكۆلىناقى بابەتى ل بەردەستن، بەلى پشت بەستن ب رىياز زانستى يا "شرۆقەكارى"، ھەلسەنگاندىن بۇقىقەكۆلىنى دى هيتەكرن. ب قى ريكى دى شرۆقە بۇ دياردا ناسيۆناليژمى وەك تىگەھەكى مۆدىرن هيتەكرن و چەندايەتى و چاوانيا كارىگەريا رەھندىن قى دياردا مۆدىرن ل سەر ناسيۆناليژما كوردى ل عىراقى دى هيتە دياركرن، ئەف چەندە دبىتە ھارىكارىبو پەيداكرنا چارەسەريان. ژ ئەوانرەھەندىن گرنگ كو ناسيۆناليژم ل سەر دەيتە ئافاكرن و پىناسەكرن و كارىگەرى ل سەر

تیشکافیقە کۆلینى دى زۆرتەرل سەر لایەنى ئایدیۆلۆژیا سیاسیا ناسیۆنالیزمى بیت کو ئەتتىكى بەرەف دەولەت-نەتەوہ ئاراستە دکەت.

ب شپۆەبەكى گشتى، گەنگەشە ل سەر خواندین تىۆرین ناسیۆنالیزمى ب گەلەک رەنگان ھاتىە گفتوگۆ کەرن، بەلى ئەف گەنگەشە زۆرتەر دنساقبەرئەزەلیگەرایی (primordialism) و ھەچەرخییان (modernism) دال سەر چەند پرسیارین سەرەکی ھاتىە ئاراستە کەرن، بۆ نموونە: نەتەوہ چىیە؟ (Jensen 2013: p. 11) ئەزەلیگەرایی، داکۆکیى ل سەر رەسەناتیا کەفنا ریا ئەتتىک و نەتەوئ و ھەبوونا ھیزا ھەستا ھەقپاریا گریدانا نەتەوہیى ب جوگرافىە کاسروشتى یا دیارکری دکەت. ھەچەرخى، داکۆکیى ل سەر نەتەوئ و ھک دیاردەکا مۆدیرن دکەت، چوونکە نەتەوہ ل سەر بنچینى سەرمايە دارى، بېشە سازى، بەرزبوونا ئالاقین پەيوەندیان و قەگوھاستننى و ب تايبەت ل سەر بنیاتى دەولەتەکا نیشتمانى و... ھتد ھاتىە ئافا کەرن (Fardan 2020). بى گومان یا ئىکى ھەقگریدانەکا بەیز دگەل ناسیۆنالیزمائەتتىكى درست دکەت و یا دوویى نىزىک بوونەک دگەل ناسیۆنالیزمە دەنیا ھەى کو ھەمى ئەتتىک د نیشتمانەکى دا دەینە کۆم کەرن.

ناسیۆنالیزمە ئەتتىكى، نەتەوئ ھەقەبەست دکەت ب نەژاد، زمان و جھى ل دایک بوونا مروقى. بەلى ناسیۆنالیزمە مەدەنى (civicnationalism) یان سفیل، نەتەوئ ھەقەبەست دکەت ب سیستەمى ھەقوہلاتى بوونى کو ھەمى ئەتتىک د نیشتمانەکى دا کۆم بووینە (Harrison 2003: p. 172). بى گومان، ناسیۆنالیزمە مەدەنى گریدایىە ب ھزرىن بىرمەندى فەرەنسى، جان جاکوس رۆسۆ (JeanJacquesRousseau)، کو گرنگییا پەيوەندی دنساقبەرە مروقى و ھک کیانەکى سەربخۆ دگەل

ناسیۆنالیزمە کوردى ل عىراقى درستکریە، د قیقە کۆلینى دال سەر بېنچ تەوہرئانھاتىە دابەشکەرن: تەوہرئ ئىکى: دەرازینگەک بۆ ناسیۆنالیزمى، تەوہرئ دوویى: ناسنامە و ھک بنگەھى ناسیۆنالیزمى، تەوہرئ سېئى: نەتەوہ دەھقگرىکا ناسیۆنالیزمى دا، تەوہرئ چارى: دەولەت د گرئکین ناسیۆنالیزمى داو تەوہرئ بېنچى: رەنگەفەدانە رەھەندینە تەوہیى ل سەر ناسیۆنالیزمە کوردى-عىراق. ھەرچار تەوہرئ دەستپىكى ھاریکارین سەرەکینە بۆتتگە ھشتنا مەودایى نىزىک و دوویرى مروقى ل سەر تەوہرئ بېنچى کو ھک رەنگەفەدان ل سەر ناسیۆنالیزمە کوردى ل عىراقى ھاتىە تەرخانکەرن.

تەوہرئ ئىکى: دەرازینگەک بۆ ناسیۆنالیزمى

بەيقا (term) ناسیۆنالیزم، د بياقى سیاسى دا، بۆ جارا ئىکى ل دەردورئ شۆرشا فەرەنسا (1789-1794) دنساق زمانین ئەورۆپى دا ھاتە بکارئینان (Jensen 2013). د ئەقان دوو سەدەین بۆرىدا ناسیۆنالیزم ب گەلەک شپۆازان ھاتىە پیناسە کەرن کو ھندەک ژ ئەقان پیناسان بۆ گەنگەشى دى ھینە دەست نیشانکەرن. ناسیۆنالیزم د بياقى مېژوویى، ئەتتىكى، نەتەوہیى، ئابورى، کۆمەلناسى و... ھتد دال ئەقان دوو سەدەین بۆرى گرنگیەک زیدە پى ھاتىەدان، بەلى ل دوور ئایدیۆلۆژیا سیاسقە کۆلینى بەرفەرەل سەر ناسیۆنالیزمى ل بەردەست نین. ب شپۆەبەكى گشتى، قەکۆلینى ھەمەلایەنە و پیدقى ل سەر ناسیۆنالیزمى دنساق بىرمەندىن زانستین جفاکى دا مېژوویەکا دویر و درىژ نینە، بەلکول دەستپىکا سەدئ 21ئى مژارا ناسیۆنالیزمى، ب ھەمى رەھەندىن خۆقە، بوویە ئىک ژ بابە تینقە کۆلینى پین ھەرى سەرەکی بۆ بىرمەندىن زانستین جفاکى و ب تايبەت سیاسى (Jaffrelot 2003: p. 3). بوویە،

7). مۆدیرنیتە دبیەتە ئەگەرئ سەرھەلدا ناھەم دەولەتی و ھەم ئی ناسیۆنالیزم، چوونکە ل بەری- مۆدیرنیتە ئیمپراتۆر ھوز کاریکتەرئ حکومرا نی بوون. چەند بویەرئ گرنگین سیاسی، جفاکی، ئابوری و نەخاسە شورشین پيشەسازی ل سەردەمی مۆدیرنیتە ھەتا ئەقرۆ (ژ ریککەفتنا ویستفالی ل 1648، ئوتریخت ل 1713، شورشای سیاسی ل ئەمریکا و شورشای جفاکی ل فەرەنسالی سەدی 18ئ، دوو جەنگین جیھانی ل سەدی 20ئ و... ھتد(خلیل 2020)، بوونە ئەگەرئ پەیدا بوون و گەشەکرنا کۆمەکا دیاردین نوئ کو ناسیۆنالیزم، میکانیزمەکی بەیژی درستکرنا دەولەت-نەتەو، ئیک ژ ئەقان دیاردانیە.

ل پشستی Gellner کو ئەکۆلین ل سەر نەتەو و ناسیۆنالیزم دبیایئ جفاکین کشتوکال-پیشەسازی دا ل ئەورۆپا دکر، خواندین بنیدیکت ئەندرسۆن (Benedict Anderson) زۆرتەر ل سەر نەتەو و ناسیۆنالیزم د چارچووئی جفاکین چاپ و چاپەمەنی دا ل ئەورۆپا ھاتیە نەخشاندن و فورم بەندیەکا جیاوازتر پیشکیشی خواندین پیناسا نەتەوئ و ناسیۆنالیزم کەر. Anderson ناسیۆنالیزم د چارچووئی "جفاکی سیاسی خەیاالی" دا پیناسە دکت کو ئەف جفاکی خەیاالی ھەم "سنووردارە و ھەم ئی سەرورە" (Anderson 1991: p. 6). ھەلبەت ھندەک ژ رەھەندیئقی پیناسی ئیزیکبوونەکی دگەل بۆچوونین Gellner درست دکت، ھەر دوو داکۆکی ل سەر نەتەوئ وەک ھەیکەلەکی ئایدیۆلۆژی دکن کو ھەفگرایدن دناقەرا کلتور و دەولەتی دا درست دکت. Gellner ناسیۆنالیزم وەکتیگەھەکی سیاسی دبینیت، بەلی Anderson تەکەزی ل سەر ھیز و بەردەوامییا ناسناما نیشتمانی و ھەستا نەتەو و ناسیۆنالیزم دکت (Nerwiy 2012: p. 49).

ناسیۆنالیزم ب تنی دبیایئ ئایدیۆلۆژی دا بۆ ئەنتۆنی د. سمیت (Anthony D. Smith) گرنگترین

سەرورەریا گەل و نەتەوہی دا د شۆپینیت. ژ گرنگترین ستوینین ناسیۆنالیزم مەدەنی پیکدھین ژ سەربەستی، لیبورین و یەکسانی کو سلۆگانین گرنگین شورشای فەرەنسا بوون. بەلی چەند فەترەکی ل پشستی رۆسو، ئانکول دویماییا سەدی 18ئ، بیرمەندی ئالمانی (جۆن گۆتفرید ھیردر (Johan Gottfried Herder) ناسیۆنالیزم وەک فورمەکی "رحا گەل" دبنیت کو ئەتیک و گەلین کەفتار ھەقەست دکت ب ھەبوونا میژووہکا دویر و دریژ، خۆدان سنوورین دیارکری، ھەبوونا کلتورەکی سوربوخۆ. ناسیۆنالیزم ئالمانی و ئیتالی، دەولەت-نەتەویا ئالمانی و ئیتالی، ئیکگرتنا ئالمانی و ئیکگرتنا ئیتالی ل نیفا دووی ل سەدی 19ئ و دەرزابوونائی جورئ ناسیۆنالیزم بۆ گەلەک وەلاتان ب ھەولین بیرمەندی وەک (Herder و گۆسیپ مازینی (Giuseppe Mazzini ل ئیتالی) بوویە (Ahmed 2018).

ل سەدی 20ئ پیناسا ناسیۆنالیزم رەھەندی نوئتر پیشکیشکر. ناسیۆنالیزم ل گور دیتنا ئرنیست گلنەر (Ernest Gellner)، پەرنسیپەکی سیاسیە کو فەر دبینیت پیکفەگریدان دناقەرا سیاسەت و ئیکەتیا نیشتمانی دا درست بییت. ناسیۆنالیزم ھەستەکیان بزاقەکە کو د چارچووئی پەرنسیپان دا ھیتە پیناسەکر (Gellner 1983: p. 1). پەرنسیپ سیاسی دگەلک بیاقان دا ھیتە شۆپاندن بەلی دەما ئیکەتیا نیشتمانی دگەل دا ھیت، مەرەما وئ د چارچووئی سنوورین ئیکگرتی بۆ نەتەویەکی دا ھیتە دیتن. ھەرورەک چاوان سیھ سالان ل پشستی (Gellner)، پروفیسور میخایل ھیچتەر (Michael Hechter) ب قی رەنگی ناسیۆنالیزم پیناسە دکت، "ناسیۆنالیزم ژ چالاکیین سیاسی پیکدھین کو ئارمانجا درستکرنا سنووران بۆ نەتەوئ د بیایئ دەولەتی دا ھیتە دیتن" (Hechter 2000: p.)

دەرۇنى بهیته دیتن زۆرت زفریتته قه بۇ پینقاژویا ناسیونالیزمی ل سهدئ 19ئ دەما ناسیونالیزم تیکه لداری پرسین دهولت-نه ته وه دبیت و ژ پرسین ئافاکرنا تاک دهربازی پرسین کوم دبیت. دەما مرؤف ناسیونالیزما رادیکال دشۆپینیت، وهک ئالمانیال سهردهمی هیتله ریان تورکیایا تورکان ل پشتی 1923ئ و... هتد، نیزیکی پیناسا ناسیونالیزمی پین بوچوونین ئەقان بیرمەندی و ک Kedourie دبیت (Jongerden 2021). ههلبهت، ئەقبوچوونین ل سهری وهک دهرگه ههک بۆ تیکه هشتنا پیناسا ناسیونالیزمی هاتینه شرؤقه کرن تیرا وی چهندی ناکهت کو مرؤف ب ئاوايه کى بهرفره ه ژ تیکه هو پیناسا ناسیونالیزمی رازی ببیت. ژ بهرقی چهندی، ل خواری سیتیکه ه (ناسنامه، نه ته وه و دهولت) دیهینه شرؤقه کرن کو ل دهر دوور و وهک ره ههندي گرنگین پیناسه کرنا ناسیونالیزمی دهینه هه ژمارتن.

ته وه ری دووی: ناسنامه وهک بنگه هی

ناسیونالیزمی

ئیک ژ گرنگترین ستوین پیناسه کرنا ناسیونالیزمی ناسنامه (identity) یه. ناسنامه د بیاقی پیناسه یی و تیکه هی دا رامانین جودا جودا هه لدگریت، ئانکو دناق ههر به شه کى زانستی دا ناسنامی پیناسه یه کا تایبهت هه یه. بۆ نموونه، پیناسا ناسنامی دناق هه می ئورگان و به شین گریدایی ب زانستین سیاسقه زۆرت ته که زیی ل سهر "سیاسه تا ناسنامی، identity politics" یا نفش و جینده ری مرؤفی دهکته. د سیاسه تا به راوردکاری دا (comparative politics)، ناسنامه دهره کى هه ستیار ل سهر پرسین ناسیونالیزم و ب تایبهت ململانین نه تیکى و نه ته وه یی دگریبت. د په یوه ندیین ناقده وه تی دا (international relations)، ناسنامه د چارچووئی ناسنامه دهوله تی دا دهیته شوپاندى، و

پیناسه یه کو هه قبه ست دهکته ب هه ندهک ره ههندي دى بۆ هه ولدانا تیکه هشتنا تیکه ه و پیناسا ناسیونالیزمی. سیمبۆلین نه ته وه یی و زمانى، بزاهین جفاکی-سیاسی و ئایدیۆلۆژییا نه ته وه یی ژسى ره ههندي گرنگین کو Smith ب ریکا ئەفانتیکه هان بزاقان دهکته تیکه ه و پیناسا ناسیونالیزمی شرؤقه بکهت (Smith 2001: p. 6). سیمبۆلین نه ته وه یی و زمانى ژ ئالاقین گرنگین بزاهین سیاسیه کو ناسیونالیزم وهک بزاقه ک ئەقان ئەمران و گه له کین دیین بنه مایین ئەتیکى و نه ته وه یی بۆ پینکینانارمانجا نه ته وه یی بکار دئینیت.

دریژه پیدهرین ئەقان بیرمه مندان ب رهنگین جوداتر به رده وامی ب پیناسا ناسیونالیزمی دهکن، وهک توماس ئیرکسن (Thomas Eriksen). ناسیونالیزم بۆ Eriksen ب تنی د چارچووئی "ئایدیۆلۆژییا سیاسی" دا دهیته پیناسه کرن و ناسیونالیزمی وهک کاریکته ره کى ئەتیکى دریکا ریکخراوا سیاسی (دهولهت) دا دهه لسه نگیینیت. ب قى رهنگى ئەتیکى به رهف دهوله تی دچیت دهما ناسیونالیزم ئەتیکى بۆ ریکخراوا سیاسی به رهف دهکته (Eriksen 1993: pp. 100-1). بیرمه نده کى تایبه تمه ندى نه ته وه و ناسیونالیزم، ئەلى كهدورى Elie Kedourie، ب رهنگه کى جیاواز پیناسا ناسیونالیزمی دهکته. ب ئاوايه کى رمخه یی Kedourie هه لسه نگاندى بۆ پیناسا ناسیونالیزمی دهکته و ناسیونالیزمی وهک پینقاژویه کا "نه عقلانه irrational" ل قه له م ددهت. هه لبهت هندهک زانایین تایبهت ب پرسین ناسیونالیزمی ب شیوه یه کى دیتر ژ Kedourie هه لسه نگاندى بۆ ناسیونالیزمی دهکن، بۆ نموونه لیا گرینفیلد (Greenfeld) (Liah) ناسیونالیزمی وهک "نه خوشیه کا دهرۇنى" دبینیت (Miscovic 2020).

مه ره م ژ هه لسه نگاندى ناسیونالیزمی د چارچووئی نه عقلانى دا یان وهک نه خوشیه کا

دا بۇ نەتەوىي درست بكەت. ناسيئوناليزم دزانيت جفاك و كۆمىن مروقان ژ تاكىن مروقى پىكدەيت و ب مەرجەكى ئەف كۆمىن مروقان ل سەر بنياتى تاكان دروست دبيت دەما هەفگريدان دناف سيمبول و ئالاقىن جەستەى و هزرى يىن تاكان دا هەبيت. سيمبولين جەستەى زورتربىياقى، بۇ نموونە، جل و بەرگىن مروقى دا دەيتە ديتن (جلىن كوردى) يان جورىن خوارنان (شىخ مەحشى) و... هتد. سيمبولين هزرى د چارچووقى چاوانيا هزركرنا مروقى بۇ نەتەوىي و ژبيانا تاكىن نەتەوىي دەيتە شوپاندن، بۇ نموونە: تو كىيى؟ بەرسفا: كوردم يان عەرەبىان فارس و... هتد(Grosby2003).

وهك ناسنامە، بەرسفا تو كىيى؟ د گەلەك رىكان دا دەيتە ئاراستەكرن (د ناسناما تاك جىندەرى دا، ناسناما تاك يا ئايىنى، نەتەوىي، رەچەلىن مروقى، رەسەناتى، كلتورى و... هتد). مروقى ب ئاوايەكى ئارام و سادە بەرسفاقى پرسى ددەت بەلىن ژلايىن سياسسقه و ب تايبەت د گوتارىن ناسيئوناليزمى دا كارىگەرىەكا بھىز درست دكەت. بۇ نموونە، ناسيئوناليزم بەرسفا تە د چارچووقى كۆم و كۆمگەرايىا گرۆپەكى دياركرى دا دشوپىنيت و هەول ددەت هەفگريدانەكى دگەل سايكۆلۆژى و هەستى تاك تاك مروقى دا بۇ بەرژەوهەندىا گرۆپى تو بەشەكى ژى درست دكەت. گرېدانا هەستى ناسناما تاك ب گرۆپەكى دياركرى كارىگەرى ل سەر، بۇ نموونە، رىرەوا هەلبىزرتان دكە تيان شىوازەكى بەرهەلستكارى ل بەرامبەرى دەولەتئ درست دكەت. ب تايبەت، دەما ناسيئوناليزم هەمى بزاقان دكەت كو ناسناما ئەتتىكى رىكخراو و مۆبىليزە بكەت بۇ بەرەف ناسنامەيەكا نەتەوىي، ئانكو ئەتتىكى پىسال بىدەت بەرەف دەولەت- نەتەوه(Joireman2003:pp.2-3).

هەروەسا د زانستين كومەلناسيا سياسى دا، ناسنامە ل دوور پرسىن ناسناما تاك و كۆم و د بياقى ناسناما سياسى دا دەيتە شىرۆقەكرن و... هتد. هەروەكيا ديارە ناسنامى ژى پىناسەكا گشتگير نىنە، بەلى د كۆكا خۇدا دوو رامانان دگەهينيت: رامانەك ئامازئ ب ناسناما كۆمگەرايى (كۆما مروقان) د چارچووقى پىكهايتىن جفاكى دا دكەت و يا دوويىن ئامازە ب ناسناما تاكى هەر پىكهاتەكى دكەت كو هەقبەستە ب رەوشت و رىزگرتنا ناسناما تاكى مروقى(Fearon1999:pp.10-11).

ناسنامە، وپنەيى مروقىكى تاك يانئى گرۆپەكپىه كو ژ بەرەمىن خۇناسىنئ پىكدەيت. ئەف خۇناسىنا تاك و كۆم ژ ھندەك تايبەتمەندىان پىكدەيىن كو "من" ژ "تە" و "مە" ژ "ئەوان" جودا دكەت. بۇ نموونە، بچىكى تازە ژ داىك بوويى ھندەك كارىكتەران بخۆقە وەردگريت كو تايبەتە ب كەسايەتيا تاكى بچوكى و رەنگقەدانەكا كۆم ژى بخۆقە دگريت (ناقى بچىكى هەم نوپنەراتيا تاك دكەت و هەم ژى رەمزەكى تايبەت ب جفاكى ئەو تپدا دژيت، وەك: ئايىنئان نەتەوىيىان سروشتى و... هتد). ناسنامە جياوازيان درست دكەت و جياوازى پىدقى ب بەراوردكارىيە، بۇ نموونە: ئەم ژ هەوه باشترىن، يان زمانئ مە ژ زمانئ هەوه باشترە، يان ئەم دەولەتتىن بەلى هين دەولەت نىن(Huntington 2004: pp. 35-47). ئەف جورە جياوازيە نەبتنى دناقبەرا كۆمان دا هەيە بەلكو دناقبەرا تاكان دا ژى هەيە، بەلى ل سەر شەنگستى ناسناما كۆم دەولەتتىن سەربخۆ سەردەم بۇ سەردەمان زپدە دبن.

ناسيئوناليزم د هەفگريكا خۇدا ل سەر شەنگستى ناسناما كۆم و ناسناما تاك بزاقان دكەت نەبتنى بەرەقانىل نەتەوىيەكا دياركرى بكەت بەلكو هەول ددەت قەوارەكى سياسى دناف سنوورەكى ئىكگرتى

تەوهری سیی: نەتەو و دەهه فگریکا ناسیونالیزمی دا

نەتەو وەک دیاردەکا مۆدیرن و هەروەسا ئیک ژ بەرهه مین مۆدیرنیتە دەیتە خەملاندن ژلای ناسیونالیزمیان بژاردەپەکا تایبەت بۆ دویماهی ئارمانجین بزاقا رزگاربخوازی کو نەبتنی هەبوونا دەولەتییە بەلکو پاراستنا وئ دەولەتی ژ یە. ئەف خەملاندنە ل سەر هەندەک کاریکتەران وەک ستۆیپین نەتەو هی دەینە هەژماراتن، بۆ نموونە: دیبائی زمانی و میژوو پەکا ئیکگرتی دا، کلتوری و ئایینی- مەزەه بی دا، ژ هەمیا گرتەر دیبائی کاریکتەری کەفنه شوپی و رەسە ناتیا ئەتیککی دا... هتد (Smith 2004: p. 182). ل سەرھی بنیاتی Smith ب قی رەنگی نەتەوئ پیناسە دکەت، "نەتەو و جفاکەکی میژووپی و کلتوری، هەبوونا سنوور و ئابورەکی ئیکگرتی، سیستەمی پەروەردەییی گشتی و مافی نیاسایین هەفیشک" (Smith 2004: p. 183). مەرج نیە هەمی نەتەو هەلگرین هەمی ئەفان سیمبۆلین پیناسە ی بن، چوونکە هەمی بیرمەند بۆ پیناسە کرنا نەتەوئ د ئیک بەرەدا کۆم نەبووینە. بەلی بۆ ناسیونالیزمی هەبوونا سنوورەکی ئیکگرتی د چارچووئی قەوارەکی سیاسی دا (سەرورەیا دەرەکی) ژ گرتنترین ئارمانجا نەتەوئ دەیتە هەژمارتن. ژ بەرھی قەوارئ سیاسی ب نائی دەولەتییە کو ناسیونالیزم د پیناسا خۆدا هەول ددەت هەندەک سیمبۆلین نەتەو هیین پینشەرج ل بن سبەرەکا کۆمگەراییکۆم بکەت.

بۆ نموونە، ناسیونالیزما کلتوری ب ریکا پەروەردئ هەمی بزاقان دکەت بۆ دەستەبەرکرن و گەشە کرنا زمانەکی ئیکگرتی و ستاندارد بۆ نەتەوئ، ئانکو هەبوونا زمانەکی ئیکگرتی بۆ نەتەوئ قوناغەکا پینشەرجە بۆ دەر باز بوون بۆ ناسیونالیزما سیاسی. ناسیونالیزما کلتوری دیبائی کلتوری دا کار دکەت و

ناسیونالیزما سیاسی دیبائی ئۆتۆنۆمی، مافی- چارەخۆنقیس، دەولەت و... هتد دا چالاکە (خلیل 2021). بەرهه فکرنە نەتەوئ دیبائی پەروەردەیی دا و بەرزکرنا ئاستی خواندەواری ئیک ژ ئەرکین ریکخستنی بۆ مۆبیلیزە کرنا نەتەوئ یە. فاکتەرئ پەروەردەییی زمانی بۆ Hobsbawm خالەکا ناقەندی دەیتە هەژمارتن بۆ بزاقین ناسیونالیزم ل ئەورۆپا ل سالیان ناھەرستین 1880-1914 (Hobsbawm 1990: p. 102). هەروەسا زمانی چاپ، پەروەردەیی و کلتوری ب Anderson دیبیتە فاکتەرەکی گرتن بۆ سەرھەلدا نا بزاقین ناسیونالیزم ل ئەورۆپا (Anderson 1991: pp. 44-45) و ب ریکا ئەورۆپا دەر بازی زۆرینا جفاکین ناقەولەت دیبیت.

بەلی دەھمان دەمدا و ب تایبەت دیبائی هەبوونا زمانەکی ئیکگرتی دا بۆ نەتەوئ، ژلای داما زراوین دەولەت و حکومەتی هەبوونا زمانەکی ستاندارد، بریکا ناسیونالیزمی، دیبیتە کارەک هیسان و کریاری. بۆ نموونە، فەرەنسا درست بوو و دەلیقە بۆ ناسیونالیزما فەرەنسی درست بوو بۆ ستاندارد کرنا زمانی فەرەنسی (هەتا شورشا فەرەنسا ب تنی 13% خەلکی ل فەرەنسا زمانی فەرەنسی دزانین) (Busekist 2006: pp. 9-10). ئیتالیا وەک دەولەتەکا ئیکگرتی ل سەدئ 19ئ درست بوو بەلی ناسیونالیزما ئیتالی زمانی ئیتالی کرە زمانەکی ستاندارد (هەتا سالیان 1860 ب تنی 15% خەلکی ئیتالیا زمانی ئیتالی دئاخفتن). بۆ نەتەوەسازیی پیدقیە پینشەسازي و پەروەردە رۆلەکی گرتن بگین، ئیتالیا ل قوناغە نەتەوەسازیی ب تنی ئیک ریکا شەمەندەفرئ هەبوو (Negro 2005: pp. 113-117)، بەلگەشە کرنا کەرەستین پینشەسازي و بەرفەرەکرنا پەروەردئ کەفتە د خزمەتا نەتەوەسازیی دا. بنیاتی نەتەوەسازي ل باژیران دەست پیدبیت، ئانکو ل ناقەندی بەرەف هەریمان و ئەف چەندە ژ ل سەر

نەتەوۋەيى مەرچن كو نەتەوۋەيەك بېيتە دەولەتەكا سەربىخۇ، ھەقبەستە ب سروشت و كارىكتەرىن نەتەوۋى و جىۋپۇلېتىكا وى نەتەوۋى كو ناسىۋنالېزم بەرھەقىا زەمىنە خۇشكرنا سروشتى نەتەوۋى ب تىنى وەك ئەركنا بېيت بەلكو ئامادەكارىان بۇ فەراھەمكرنا قەوارى سىياسى (دەولەت) ژى بۇ وى نەتەوۋى وەك ئەركەكى گرنىگ دېينىت.

تەوۋەرى چارى: دەولەت د گرىكىن

ناسىۋنالېزم دا

دەولەت رىكخراوۋەكا سىياسى و جفاكېه كو ب ئاوايەكى فەرمى، ل سەر ئاستى ناقدەولەتى، خۇدان حكومت و جفاكەكە كو دناقبەرا نەتەوۋىن جوراوجور دا ھاتىبە دابەشكرن (Kottak2006:p.223). دەولەت ل سەر چار ستوېنان دھىتە پېناسەكرن: گەل، سنوور، حكومت و سەرورەرى. يا ئىكى، دەولەت سازىبەكا مرۇقىيا سىياسى-جفاكېه يان ب ھندەك پەيچىن دىتر، مرۇف دەولەتى درست دكەت. مرۇقىن دناف سنوورپن دەولەتەكى دا دژىت كو ئەگەر وەكھەقساز بىت حكومرانى دى ب ساناھى بىت، بەلى ئەگەر نەوۋەكھەقساز بىت دى حكومرانى ب زەحمەت بىت. يا دووېن، چ دەولەتەك بى سنوور نىنە و ل سەر بىتائى ئەقان سنوورپن ئىكگرىتى و د ھەمان دەمدا وەك خۇدان سەرورەرى ھاتىنە پەسەندكرن كو دەمان دەمدال سەر ئاستى ناقدەولەتى دەولەت پەيوەندىان دگەل دەولەتىن دىتر ئافادكەت (Marume2016:pp.24-28).

دەولەتە مۇدىرنىيەكەيەكا سىياسىيە بۇ دەستەبەركرنا رەواتى و پەسەندكرنا سەرورەرىا خاك دىباقياسايا ناقدەولەتى دا، ئانكو پەسەندكرنا سنووران د چارچووقى دەولەتى دا بۇ نەتەوۋەيەكا ئىكگرىتى ل سەر ئاستى ناقدەولەتى. دەما ناسىۋنالېزم دەولەتى بۇ نەتەوۋى درست دكەت كارى

ملىن كەسانىن چىنا بژاردە و ناسىۋنالېزمى بخۇقە دگرىت.

ژىنگەھا ھەفگرىكا نەتەوۋى بۇ ناسىۋنالېزمى چىتېت ب ھندەك بۇچوونان بېيتە ھەلسەنگاندن: وەكەيەكەيەكا ئىكگرىتيا سىياسى بېيتە دىتىيان وەك ب ئاوايەكى بەرفرەھتر و دىباقى كلتورى و جفاكى دا بېيتە ھەلسەنگاندن، يان د چارچووقى ناسىۋنالېزما كلتورى دا بېيتە ل بەرچاڧ وەرگرىتيا گرىدايى ب ھەمى ئەقان بۇچوونان و چەندىنېن دىتر نەتەوۋە بۇ ناسنامەيەكا كۆمگەرايى بېيتەفەژاندن (Smith 2004: pp. 182-83). بەلى نەتەوۋە ژ ھەميا گرنىگرىت، رەنگدانەقەيەكا سىياسى ل سەر بىتائى كلتورى يە (Seymour2000:pp.25-56). ئانكو نەتەوۋە گرۇپەكى كلتورى يە كو ل سەر ئاستى ناخۇيى و دەرھەيى بزاڧان دكەت پىگەھەكى سىياسى دەستەبەر بكەت، ئەف پىگەھى سىياسى د چارچووقى ھەبوونا دەولەتەكا سەربىخۇ دا دھىتە ئىكلاكرن. ناسىۋنالېزم ل بەرى نەتەوۋى دھىت، نەتەوۋە دەولەتى درست دكەت بەلى ب رىكا ناسىۋنالېزمى ئەف دەولەتە سەرب نەتەوۋى دھىتە راگەھاندن (Hobsbawm 1990: p. 10). نەتەوۋە دھىتە مۇبىلېزەكرن ژلايى ناسىۋنالېزمىقەيان ب ھندەك پەيچىن دىتر، ناسىۋنالېزم دھىتە پېناسەكرن وەك بزاڧەكا ئايدىۋلۇژى ژبوويى ب دەستفەئىيان و پاراستنا ئۇتۇنۇمى، ئىكگرىتى و ناسنامەيا گەلەكى كو ھندەك ژ وان بەرەف نەتەوۋەيەكا سەربىخۇ دچن (Smith 2000: p. 1).

نەتەوۋە و ناسىۋنالېزم، سەرەرايى ھەبوونائىگەھىن جىاواز، كارىگەرىيەكا خۇرت ل سەر پىقاژووييا سىياسى ھەيە و بزاڧىن ئەقان ھەر دوو تىگەھان د دەولەت و پاراستنا دەولەتى دا ب دويماهى دھىن. پرسىارپن پراكتىكى و تىۋورى ل دوور بابەتىن نەتەوۋە و ناسىۋنالېزم، ب تايبەت ھەبوونا ھەمى بنەمايىن

مۆدیرن سەرھەلداپن سەرراستکرنا بنەمایین نەتەوہی ب رەنگەکی ھېساتنر ھاتنە خەملاندن، ب تاییەت دبیاقی دەستەبەرکرنا خواندنگەھین پەروەردەییپین گشتی، ھەبوونا لەشکەرەکی ئیکگرتی د خزمەتا نەتەوئی و ژ ھەمیا گرنگتر ئافراندنا ئابورەکی ئیکگرتی (Alesina 2015).

ناسیۆنالیزم ئایدیۆلۆژیەکە کو ھەمی بزاقان دکەت فیداکاری و قوربانیان بۆ نەتەوئی پیشکیش بکەت. پشتی جەنگی دووئی جیھانی و ب تاییەت ل دەستپیکانەمانا نیزاما جیھانییا دوو جەمسەری و دویمای ھاتنا شەری سار ل 1991ئ زۆرینا شەری ل سەر ئاستی جیھانی شەری ناخۆیی دەولەتی بوویە بەراورد دگەل شەری دنابقبەرا دەولەتان دا. پرائیا ئەقان شەری ناخۆیی دەولەتان ل سەر پرسیسنووران و دەستەلاتداری بوون، ب تاییەت د چارچووئی نەتەوہ سازی و بنەمایین دەولەتسازیدا بوون. بی گومان ئاگرئ ئەقان شەر و ململانیپین ناخۆیی دەولەتی بەشەکی زۆری وئ ژلایین بزاقین ناسیۆنالیزمی دەینە ریکخستن و مۆبیلیزەکرنا، چونکە ل سەرتیگەھی "ئەم" و "ئەوان" ب مافەکی رەوایی خۆ دزانن (مادەم ئەوان مافی دەولەت بوونی ھەبە مە ژئ ئەو مافی یئ ھی) (Schulz 1999: p. 5). ھەلەشاندا خاكا ئیکگرتنیایۆگۆسلافیا و دابەشبوونا وئ دنابقبەرا دەولەتین ب ھەبوونا نەتەوہیەکا دیارکری دا یان ژناخچوونا ئیکەتیا سۆفیەت و سەرھەلدا نا دەولەتین نوئی ئامازە ب گرنگیابنیات و رەفتاریین دەولەت-نەتەوہ ل دویمایا سەدی بیستی دکەن.

د رێرەوا ھەبوونا دەولەتەکا سەربخۆ دا، ناسیۆنالیزم بزاقان دکەت بۆ ئافا کرنا ناسنامەکا ئیکگرتیا بناقی نیشتمان کو ئەف ناسناما نیشتمانی ھاتیبەتە دارپشتن ل سەر بنیاتی کۆمەکا کاریکتەرین ئیکگرتیپین دبیاقی کلتوری، ئەتئیکی، جوگرافی،

ناسیۆنالیزمی ب دویمای ناھیت بەلکو دەست ب قوناغا دویمایپین دکەت ئەو ئی پاراستنا نەتەوئی دبیاقی دەولەتی دا یە. ب شیوہیەکی گشتی، بزاقین ناسیۆنالیزم چار قوناغان بۆ نەتەوئی دیاردکەت: ریکخستن، مۆبیلیزەکرنا، راگەھاندنا دەولەتی و پاراستنا دەولەتی (Tilly 1978). ریکخستن بنەمایینتەتئیکی (زمان، کلتور، مێژوو و... ھتد) و بەرھەفی بەرھەف نەتەوئی بۆ ناسیۆنالیزمی کارئ پیشەکییە، ب تاییەت ناسیۆنالیزم گرنگیی ب پەروەردەکرنا ناسناما ئەتئیکی دەت. دەما دویمای ب قوناغا پەروەردەیییا ناسناما ئەتئیکی دەیت، ناسیۆنالیزم دەست ب قوناغا مۆبیلیزەکرنا ئەتئیکی دکەت کو دبیاقی سیاسی دا دەیتە ھەلسەنگاندن. ب ھندەک پەیقین دیتر، ناسیۆنالیزم ریکخستن د چارچووئی کلتوری و مۆبیلیزەکرنا دبیاقی سیاسی دا ئەتئیکی بەرھەف دکەت بۆ دەولەت-نەتەوہ پاراستنا وئ دەولەتی (Tilly 1978).

ناسیۆنالیزم پراسا "بووچی ناسنامە ب سنووران پەبوەندیارە" دئازینیت و دیاردکەت کو سنوور و خاک پیرۆزیەکا ب نرخە بۆ ھەر نەتەوہیەکی، ئانکو ھەفگرتیک گرتگا ناسیۆنالیزمی سنوورە. ھەر نەتەوہیەکی پەبوەندیەکا درێژخایەنا مێژوووی دگەل خاكا خۆ دا ھەبە کو نەبتنی دبیتە ئەگەری پەبوەندیەکا روحی دنابقبەرا تاک تاکین دناق وئ نەتەوئی دا (د ھەمان دەمدا ئەف تاکین دناق نەتەوئی دا ئیک و دوو ناسناکەن)، بەلکو دبیتە ئەگەری ھەفگرتیدانا روحی یا کۆمی بناقی ئەتئیکیان نەتەوہ ب خاکیفە (Spencer 2002: pp.86-87). دەولەت نەتەوئی د خەملینیت ب تاییەت ل پشتی دەولەتین مۆدیرن ھاتیبەتە دامەزراندن ئەف چەندە ب ریکا سازیپن دەولەتی ھاتنە جیبەجیکرن، بۆ نموونە درستکرنا زمانەکی ستاندارد سازیپن دەولەتی رۆلەکی گرتگا ھەبوویە. ئانکو، پشتی دەولەتین

تایبهت ل پشتی شورشا فه ره نسا (1789-1794)، ل سهر تیگه هی "ئه م" و "ئه وان" و ههروه سال سهر تیگه هی "ئه م" ل "قیرئ" و "ئه وان" ل "ویراهه نی" هاته داربشتن. د چارچووئی کومه لئاسیا سیاسی دا تیگه هی "ئه م" و "ئه وان" بۆ جیاوازیا دناقههرا ئه تنیک- نه ته وان دهینه ب کار ئینان و قیره و ویراهه نی دیبائی جوگرافی و سنووران دا دهیته پیناسه کرن. گریدایی ب ناسیونالیزم، سنوورین دهولهت- نه ته وه هاتیه پیناسه کرن ل سهر تیگه هین "ئه م" و "ئه وان" ل سهرقی شهنگستی رهواتیا په یوه ندیپن دناقههرا دهوله تان دا دهیته خه ملاندن (Etherington 2003: p. 60). دشیان دا هه یه ته که زی ل سهرقی چهنئی بکه یین کو ژ گرنگترین بنه مایی پیناسه کرنا ناسیونالیزم هه قبهسته ب شرؤقه کرنا دهوله تی وهک قهواره کئی سیاسی خؤدان سهرورهیا ناقدهوله تی، ژ بهرقی ئه گه رییه کو پیناسا ناسیونالیزم به رده وام د گورانکارییان دایه و ل سهر ئیک ستوینی نه گور نه هاتیه پشت به سترکن.

ته وه ری پبجئ: رهنگفه دانا ره هه ندیینه ته وه یی

ل سهر ناسیونالیزم کوردی-عیراق

رهنگفه دانا ره هه ندیینه ته وه یی ل سهر ناسیونالیزم کوردی ل کوردستانا عیراقی ل پشتی کیانه کئی سیاسی یئ بناقی هه ریما کوردستان ل ۱۹۹۱ هاتیه درستکرن خواندین هه مه لایه نه و یین نوئ پیشکیشکر، ب تایبهت دهرهت بۆ درستبوونا ناسنامه کا سیاسی یا نوئ په یدابوو. راسته پیگه هی هه ریما کوردستان ب سانا هی نینه بهیته بهراوردکرن دگه ل تیوریسیه نین ئه ورؤپیپین تایبهت ب پرسین نه ته وه و ناسیونالیزم دا، به لئ هه ریما کوردستان خؤدان سئ ستؤینین دهوله تدارینه: گه ل، خاک و حکومهت، ب تن سهرورهی یا دهره کی نینه. بۆ قئ مه ره می، رهنگفه دانا ره هه ندیینه

هه ریما یه تی، زمانی، میژووی، ئایینی، ئابوری و... هتد دا (Smith 2001: pp. 30-37). ناسیونالیزم بۆ چه سپاندنا ره وهت و تینالین د چارچووئی کلتوری دا هه ول ددهت نه بتنی نه ته وی گریدایی ب هه بوونا میژوویه کا دربژخایه ن بکه ت به لکو دخوازیته گه شه ب میراتی نه ته وی بدهت و ههروه سا بپاریزیته. بۆ گه شه کرن و پاراستنا میراتی نه ته وه یی، ناسیونالیزم وهک بزافه کا بژارده دیبائین جورا و جورین زانستی دا بزاقان دکهت دهوله ته کئی بۆ وئ نه ته وی درست بکهت، ئانکو زمانی پاراستن و گه شه کرنا بنه مایی نه ته وه یی د چارچووئی هه بوونا دهوله ته کا سهربخؤ دا دبینیت (Hobsbawm 1983: pp. 1-2).

بۆ رهواتیا سیاسی و دهسته لاتدارییی، دهوله تی پیدقی ب نه ته وی هه یه و ههروه سا بۆ جیهه چیکرنا ههس و قیان و پاراستنا بنه مایتکه رامه تا خؤ، نه ته وی ئی پیدقی ب دهوله تی هه یه (Kaplan 1999: p. 34). دناق ئه فان هه ر دوو به رسقان دا ناسیونالیزم کاریکته ره کئی سهره کییه کو نه ته وی بگه هینه ته دهوله تی و ههروه سا بۆ درستکرنا گفاشتنان ل سهر سازیپن دهوله تی ئی کو نه بتنی دهوله ت دانپیدانی ب بنه ماییینه ته وی بکهت به لکو گه شه ئی ب ئه وان بنه مایی نه ته وه یی بدهت. به لئ بۆ ناسیونالیزم، گه شه کرن و به رده وامیا ژبیانا سیمبۆلین نه ته وه یی هه قبهسته دکهت ب هه بوونا دهوله ته کا خؤدان سهرورهی بۆ وئ نه ته وی، ئانکو پاراستنا دهسته که قتیپن نه ته وه یی هه قبهسته دکهت ب دهوله ته کا مۆدیرن کو خؤدان هه زرمه ندیه کا نه ته وه یی بیت.

سیسته می دهوله تا مۆدیرن زقرینه قه بۆ ریکه فتنه ویستفالیال ل 1648 ئی کو هه ر دهوله ته ک بۆ خؤدان رهواتیا سهرورهیا سیاسی سنوورین دیارکری د یاسایی ناقدهوله تی دا. ل پشتی سهره له دانا قئ دهوله تا مۆدیرن هه یکه ل و رهفتارا نه ته وی ئی، ب

نه ته وه پيل سهرناسيوناليزما كوردی ل عيراقی دئ هپته هه لسه نگاندن.

سياسه تا گریدايی بوون يان هه فگریدان ب ريكا ناسنامين تاكين جوراوجور، ل سهری هاتينه دياركرن، ب نه ته وه يه كييان نه تنيكه كي ئيك ژ كاريكته رين ژيانا مؤديرنا هه ر جفاكه كي شارستاني يه (Davis 2011: p. 57). نه ته وه ژ كومه كا ناسنامين جياواز پيكهاتيه، بؤ نموونه: ناسنامين ئايینی وهك كوردين مسلمان و كوردين ئيزديانين مازه بي وهك كوردين شيعی و كوردين سونی، ناسنامين زمانى- نه تنيكي وهك زازاكي يان كرمانجی يان هه ورامى و... هتد. ئيك ژ نه ركين گرينگين ناسيوناليزما كوردی ل عيراقی كؤمكرنا نه شان هه مى جورين ناسنامين تاكه د بهر به كي ئيكرتتى دا، به لئ د نه قى چهندي دا سهركهفتى نه بوويه. د هه مان دمدا ئيك ژ مهرجين نه ته وه سازی هه لكرنا نه شان جورين ناسنامين تاك د كؤمگه رايی دا ب ناقى نه تنيك و نه ته وه كا خؤدان سنووره كي دياركری و دببته فاكتهره كي خؤرت بؤ ئافاكرنا بهرئ بنياتى دهولت-نه ته وه. بؤ نموونه، ناسيوناليزما كوردسهركهفتى نه بوويه زمانه كي ئيكرتتى و ستاندارد بؤ هه رپما كوردستانى درست بكهت، ب دوو زاراقين سؤرانى و بادينى و هه ر ئيك ژ نه شان ب كومه كا زاراقين جياواز تر كو دببته كؤسپ ل هه مبه ر روخا نه ته وه كا ئيكرتتى. نه قى چهنده دگه ل فه لسه فا ناسيوناليزما Anderson دا ناگؤنجيت ده ما دياركری، 'ناسيوناليزم ژ داهينانا زمانى چاپكر به كو دابه شى سى مه و جان دببته: درستكرنا لايه نين په يوه نديان كو زمانى فهرمى ژ زمانى كولانكى جودا دكهت، سهرمايه دارى و بيه به كي تاييهت و بهيز دايه زمانى چاپكری، سهرمايه دارى زمانى فهرمى ژ زمانى كولانكى جودا كربه (Adernson 1991: pp. 44-45). زمانى ستانداردئ نه قرويين بهيزئ توركي ا ژ داهينانا ناسيوناليزما توركى ل پشتى رؤخانا

ئيمپراتورئ عسمانى بوويه، يان هه تا شورشا فه رهنسا (1789) زمانى فه رهنسى بتنى زمانه كي كولانكى يى ده فها پاريس بؤ به لئ ل پشتى شورشئ بؤ زمانه كي ستاندارد و بهيز.

گرنگيدان ب ره هند و بنه مايين كلتورى ئيك ژ مهرجين گرينگين ده سته كه فتيين ناسيوناليزما سياسى ده پته هه ژمارتن كو Smith ده كؤلينين خؤدا هه لسه نگاندن بووكريه (Smith 2001: pp. 73-78). ل هه رپما كوردستانى فالا هيهك مه زن دنا فبه را هه فكارين بنه مايين كلتورى دگه ل بين سياسى هه نه و دببته كؤسپهك گرينگ ل هه مبه ر نه ته وه سازی دا، چوونكه سازين بهيز يى پيشخستنا بارئ ره وشه نبيرى و ب تاييهت پهروه رده يى د لاوازن و نه قى چهنده وهك نه ركى حكومه تا هه رپمئ په گرنگى ب قى پرسئ بدهت. ب تاييهت دبوارئ پهروه رده يى دا، وهك ستوينين هه ستيارين نه ته وه سازی ده پته هه ژمارتن كودوو وه زارهت چالاكن (وه زاره تا خواندنا بلند و كه كؤلينين زانستى و وه زاره تا پهروه رده). پيدقيه نه قى هه ر دوو وه زاره ته رؤله كي هه ستيار بگيرن بؤ پهروه رده كرنا نفشى نوئ ل سهر بنياتى سيمبولين نه ته وه يى بين ئافاكر. چوونكه پيقاژويا خواندنئ دببته نه گه رپمئ پهروه ردا تاكين كؤمه لگه هئ ل سهر په رهنسيه كي هه قيشك يى نه خلاقى، ئانكو باشترين وه به ره پنان دناف ملله تان دا فيركرن و پهروه رده كرنا تاكايه (Jaffrelot 2003: p. 10).

ناقچه گه رايى، دابه ش بوون و په رتوبه لاقيا نه ته وئ، نه خاسمه د قوناغا نه ته وه سازی دا، بؤ ناسيوناليزمئ هيلين سورن و هه مى بزاخان دكهت نه شان به ربه ستين سياسى-جفاكى ل هه مبه رى نه ته وئ هه لوه شينيت. ب تاييهت ده ما نه تنيك و نه ته وئ د سهر و به ندين دهوله تى دانه پيدقى ب پشتبه ســـــــتنه بنه مايينديموكراســـــــى نينه (Helbling 2009). باشترين نمونئ قى چهندي

ھەردوويان داھاتىيە داھەشكرن. جفاكى كوردى جفاكەكى عەشايىرى و ھوزگەرايى يە كو دىيەتە كۆسپەك ل ھەمبەرى ئافراندا دياردين مۆدېرن و گورانكارىين بنياتى يين جفاكى (احمد ۲۰۲۱)، ھەروەسا ئەف چەندە بۇ ناسيۇنالىزما كوردى كارەك ب ساناھى نايىت كو بشيەت فەلسەفا ئىكپارچەيى يا جفاكى و سياسى (integration) بكة تە ئالاھەلگر بۇ دەستكەفتين ناسناما نەتەوھيى.

بۇ بابەتتى دەولەتسازى، ناسيۇنالىزما كوردى ل عىراقى ئاراستەيى ھندەك ئەلنگارىيان بوويە كو ۋەك كۆسپين گىرنگ ل ھەمبەرى نەتەوھسازى و دەولەتسازى دەيىنە ھەژمارتن. بۇ نموونە، ململانا دناقبەرا پارتين سياسى دا زۆرتىر ل سەر بنياتى كۆنترۆلكرنا ھەريمان و دەستەلاتى بوويە، ئەنجامى ئەقى ململانى ھەريمان كوردستانى ئاراستەيى دوو ئىدارەيى و دوو پارچەيى بوو كو ھەتە ئەفرۆ يا بەردەوامە (ھەريمان ل ژيىر كۆنترۆلا پارتى ديموكراتى كوردستان و ھەريمان ل ژيىر كۆنترۆلا يەكيتتى نيشتمانى كوردستان). ب قى رەنگى كارتىكرن ل سەر ھەستى تاكى مرۆقى ل كوردستانى درستكرىيە و بوويە فاكترى لىكترازانا جوگرافى، ئانكو نەتەوھسازى نەبوو بەرھەمى ئافراندا جوگرافىيەكا ئىكگرىتە بەلكو تاك و جفاك دناقبەرا جوگرافىين جوراوجور يين دياركرى دا ھاتىنە داھەشكرن، بۇ نموونە: ئەس ھەوارمى مە، يان دەھكى مە، يان ھەركى مە، يان سۆرانى مە، يان بادىنى مە و... ھتە. ھەستا 'ئەس كوردستانى مە' د ئاستەكى نزمدا دناق جفاكى كوردستانى دا شۆر بوويە (خەليل ۲۰۱۹).

بىنگەھى پەروەردەيى يى ناسيۇنالىزما كوردى ل سەر بنياتى سروشتى ئافا نەبوويە، ئانكو د ژىنگەھەكا سروشتى دا پەروەردە نەبوويە كو قوتابخانە، زانكو، رەوشەونبىرى و ب تايىبەت دىياقى سازيىن مۆدېرن دا كارتىكرن ل سەر درست كرىت.

ھەولپن ناسيۇنالىزما كوردى ل عىراقى يە كو ھەمى بزاقان دكەت نەتەو كورد ژ قوناغا قەگۆھاستىنى دەربازى قوناغا خۇجىگىركرنا ھەمىشەيى بكةت ئەو ژى سەربەخۇيى يە. بى گومان ناسيۇنالىزما كوردى بۇ قى مەرھەمى ئاراستەيى كۆمەكا پرسگرىكان بوويە. بۇ نموونە، ناسيۇنالىزما كوردى دناق چىنپن دەربەگايەتى، زانايىن ئايىنى و ب تايىبەت ھىزا ھوزگەرايى دا بەرژەوھەندىيەكا ھەقىشكا نەتەوھيى يا ئىكگرىتە نەئافراندىيە كو بىيەتە بەرەيەكى ئىكگرىتە يىن ناسناما نيشتمانى ل ھەمبەرى نەيارين دەركى (على ۲۰۱۳). ھەركەسى ل ھەريمان كوردستانى بژىت ب ساناھى دشىت ھەلسەنگاندن بۇقى چەندى بكةت كو كاريگرى و گۆتارين ئايىنى و ھەروەسا پارتين سياسى، ب شىوھەيەكى گشتى، ل سەروويى گۆتارين نەتەوھيى كەفتىنە، ئانكو گۆتارين ئايىنى و پارتين سياسى زۆرتىر د خزمەتا چىنەكا دياركرىدانە ل شىنا كو زۆرتىر د خزمەتا ناسناما نەتەوھيى دابن.

ھندى مرۆف ژ بنەمايىن ديموكراسى دوير بكةقىت، ئەوقاس فەلسەفا ۋەكھەقسازى (homogeneity) وئ بھىز بىت و دىيەتە ئەگەرى كاريگرىيەكا خۆرت بۇ مسۆگەركرنا دەستكەفتان ل ھەمبەرى نەتەو بالادەستىيان دەولەتا ناھەندگىر. ھە نەتەوھەيەك د قوناغا قەگۆھاستىنى دا بىتتىان ل دەستىيەكا نەتەوھسازى دا بىت يىدقىيە فەلسەفا ۋەكھەقسازى پەيرەو بكةت كو ھىز ئىك ژ گىرنگىرىن بنەمايىن ۋەكھەقسازىيە (Helbling 2009). بەلى، ھندى ۋەلات ديموكراتىك بىت، ئەوقاس نەوھەكھەقسازى (heterogeneity) وئ بھىز بىت و ئەف چەندە بۇ قوناغا پىشتى نەتەوھسازى و دەولەتسازى دەيىتە پەيرەوكرن (Merkel 2012). جفاكى كوردى نە ۋەكھەقسازە و نە ژى نەوھەكھەقسازە، ئانكو نە ب تەمامى مۆدېرنە و نە ژى ب تەمامى كەقنەشۆپە بەلكو دناقبەرا كاريكتەرىن

گوند و دەفەرئىن چىايدا درستكرن كو هەتا ئەفرۆكە
وەك خۆ بكار دەين. ل هەرئىما كوردستانى رىيىن
ئاسنى نەهاتىنە درستكرن و ئالافىن هاتن و چوونى
و ب تايبەت كارگە و بنياتى بيشەسازى ل سەر
ئاستەكى پيدى نەكەفتىنە د خزمەتا نەتەوهسازيا
ناسيؤناليزما كوردى دا.

ئيك ژ گرنگترين بابەتى گريدايى ب نەتەوهسازى
و دەولهتسازى هەقبەسەتەب پەيوەنديا دناقبەرا
ناقەند و هەرئىمان (هەولپر دگەل دەوك و سليمانى
دا، ناقەندا پاريزگەهئى دگەل هەرئىمىن سەرب
پاريزگەهئى ئە)، چوونكە گوهرين و چاكسازى ژ
ناقەندى بەرەف هەرئىمان دەست ب پيشقەبرنا
بنەمايىن نەتەوهسازيى دكەت (خليل 2021). پيدىقە
چينا بژاردە ل باژيران، ريكخراووين جفاكى مەدەنى و
ب تايبەت سازيىن حكومەتا هەرئىما كوردستانىپەرە
ب گەشەكرنا بەرى بنياتىنەتەوهسازى و دەولهتسازى
ژ ناقەندى بەرەف هەرئىمان بكن، بەلى
هەلسەنگاندناى مژارى بەرؤفاژيىنشان دەت. بؤ
نموونە، پيكها تا هەرئىمان يىن وەك هوز و عەشايرى
كارىگەريا راستەوخۆ ل سەر برىارا چينا بژاردەل
باژيران و سازيىن حكومەتى ل ناقەندى هەيە و ئەف
چەندە دببەتە كۆسپەكا سەرەكى كو بەرژەوهنديا
هوزگەرايى ل پيش بەرژەوهنديىن نەتەوهسازى
ببەت. هەرەوسا، چوونكە پيكها تا هەرئىمان زۆرتەر
جفاكەكى جۆتكارى و كشتوكالى يە دى كارتيكرنەكا
راستەوخۆ ل سەر ناسيؤناليزما كوردى درستكەتكو
ب ساناهى ژ جفاكى كشتوكالى دەربازى جفاكەكى
ببشەساز نەببەت.

ئەنجام

ناسيؤناليزم، ب هەمى جورە پيناسيىت خۆقە،
وەك دياردەيەكا سياسيا مۆديرن كارىگەريەكا بھيز
ل سەر پيقاژوويا سياسى ل دەستپيكن ل ئەورؤپا و

بەلكو بنگەهئى ناسيؤناليزما كوردى زۆرتەر ل سەر
بنياتى بزاقيىن چەكدارى و گۆتارىن شورەشگيرى
هاتىە خەملاندن و ئەف چەندە بؤشايەكا مەزن
دناقبەرا ناسيؤناليزما دببافى تيؤرى دگەل
ناسيؤناليزما د چارچووڤى كرىاردا درستكرىە. دناف
هەر بزاڤەكا ناسيؤناليزمى دا ئەگەر پاشخانەيا
تيؤرى و پلانداريؤين دەم-كورت و دەم-درؤز
هاريكارين پاشخانەيا پراكتيكي و كرىارى نەبن ئەو
بزاڤ ب لەنگى و نەكاملى دەربازى قوناغين دبتر
دببەت. ئەف نەريكخستنا پلانين ناسيؤناليزما كوردى
و ب تايبەت ژ بەر هەبوونا گۆتارەك و كلتورەكى
سەربازى، بؤ نموونە، بوويە ئەگەرئى قى چەندى كو
سازيىن حكومەتا هەرئىما كوردستانى ل بن
ريقە بەريەكا ئيكگر تيدا كۆم نەببەت، بنياتى
ريقە بەرياناسايشا سليمانى ب تەمامى جودايە دگەل
ئاسايشا گشتى ل هەولپري.

هەفگرىدانا گوند، باژيرو كومه لگەهين ئاكنجى
بوونى ب هەمى ئەوان ريك و ريبارينمؤديرن يىن
وەكى جادين ترومبيلين مەدەنى، ريكين
شەمەندەفران، پيشكيشكرنا خزمەتگوزاريىن جفاكى
و... هتد ژ فاكترە رينپيشمە رچينگرنگن بؤ نەتەوهسازى
دەينە هەژمارتن. بؤ نموونە، ل دەستپيكا درستبوونا
دەولەت-نەتەوه ل ئيتالياب تنى ئيك ريك
شەمەندەفرى هەبوو بەلى بؤ هەفگرىدانا ناسنامە،
زمان، ئەتنيك و... هتد ب ناسنامەيەكا ئيكگر تى يا ب
ناقى نەتەوا ئيتالى گەشە ب قى پرؤژى دا (Alesina 2015: pp. 2-5).
راستە ل هەرئىما كوردستانى هەندەك
دەستكارى و زيىدەكارى د ريكين گشتى دناقبەرا
باژيرين سەرەكى دا هاتىنەكرن، بەلى دەستكارى د
هەندەكريكىن دناقبەرا گوند و باژيران دا نەهاتىەكرن
و هەر ل سەر بنياتى هزرمەنديا سەربازى يا رىژما
صدام حسين ماينە، ئانكو رىژما صدام بؤ ئاقبەرا
بزاڤا ناسيؤناليزما كوردى ريكين سەربازى دناقبەران

پاشی ل هەمی جیھانی دروست کریه. دناف خواندنی زانستی یین بەرفرەهدا، تیزا ناسیۆنالیزم هاتیە نیاسین وەک هەستەکی تاک و کۆمگەرایی د ریرەوا نەتەوہی دا و ہەر وەسا وەک ئایدیۆلۆژیەک د چارچووئی بزاقەکا سیاسی دا چالاکییان ئەنجام ددەت، چالاکي زۆرتەر دەر دووری ئارمانجەکا دیارکری دەیتە ریکخستن کو بناقی ئافا کرنا دەولەتەکی بۆ نەتەوہکا دیارکری هاتیە پیناسە کرن.

ناسیۆنالیزم ب ریکا میکانیزمێن جورا و جورا هەول ددەت دا کۆکیی ل سەر کۆمەکا فاکتەران بکەت کو هاریکارن بۆ تیگە هشتنا مرۆقی ل سەر شروە کرنا تیگە هنی ناسیۆنالیزم: 1- د پینگا ئیکی دا ناسیۆنالیزم دانپیدانی ب قی چەندی دکەت کو نەتەوہیەکیا هە جیاوازە دگەل نەتەوہیین دیتەر. 2- ناسیۆنالیزم دخوازیت دیار بکەت کو ناسناما نیشتمانی گریدای ب میژووہیەکا درێخایەنا پری سەر وەری و دەستکەفتانیە. 3- ناسیۆنالیزم نەتەوہی پال ددەت بۆ ئارمانجا دویمایی ئەو ئی دەولەتەکا خۆدان سەر وەریا نافدەولەتیە، یان ئی زەمینیە سازیا ئۆتۆنومیەکا سیاسی بۆ نەتەوہی بەرھەف بکەت. مەرەم ژ ئافا کرنا دەولەتەکا سەربخۆ گەرەنتیکرن، پاراستن و گەشە کرنا بنەمایین نەتەوہیەکا دیار کرییە کو دەمان دەمدا کلتوری خۆ ل سەر سازیین حکومەتی دەسپینیت.

چاوان بۆ پیناسە کرنا ناسیۆنالیزم گەلەک رەنگین وی هاتنە دیارکرن، وەک: ناسیۆنالیزم پرنەسییەکی سیاسی، یان ئایدیۆلۆژیە، یان ئایدیۆلۆژیەکا سیاسی، یان و... هتد، بەلی ناسیۆنالیزم دەمان دەمدا بژاردەہیەکا دیارە دناف ہەر جفاکەکی دا کو ئارمانجین ئاشکەرا بۆ نەتەوہی ہەنە. بۆ نموونە، ئارمانج نەبتنی دیبائی ہەبوونا دەولەتی دا دەیتە دووریچ کرن بەلکو د پاراستنا وی دەولەتی دا ئی گرنگیەک زیدە پی دەیتەدان. ہەر دیسان چەند

جورین ناسیۆنالیزمی بۆ پرسین نەتەوہی ل بەردەستەن، بەلی ژ ہەمی گرنگتەر ناسیۆنالیزمائەزەلیگەرایی کو نیزیک بوونەکیا هە دگەل ناسیۆنالیزمائەتینیکی دا و ناسیۆنالیزمائە مۆدیرن دیسان نیزیک بوونەکیا دگەل ناسیۆنالیزمائە دەنی دا هە ی. ناسیۆنالیزمائەزەلیگەراینەتینیکی و نەتەوہی ب میژووہیەکا درێخایەن ہەقەبەست دکەت و میژوو و درستی کرنا میژووہی بۆ نەتەوہی ژ کارین سەرەکیینقی جوری ناسیۆنالیزمیە. ناسیۆنالیزمائە مۆدیرن نەتەوہی ب دیارین مۆدیرن ہەقەبەست دکەت، وەک: ہەبوونا زمانەکی ئیکگرتی، ہەبوونا ئیک ئالا، ئیک نەتەوہ، ئیک دەولەت، ئیک لدار ب ئالاقین پيشەسازی و تەکنۆلۆژی، کلتور و ئابورەکی ئیکگرتی و ژ ہەمی گرنگتەر ہەبوونا دەولەتەکا سەربخۆ.

ب شپۆہیەکی گشتی، ناسیۆنالیزم هاتیە تیگە هشتن وەک بژاردەہیەکا جفاکی بۆ ریکخستنا هەستین گەل د ریرەوا نەتەوہی دا، یان وەک ئایدیۆلۆژی و بزاقەکا سیاسی کو نەتەوہی د ریرەوا ہەبوونا دەولەتەکا سەربخۆ دا پەرورە دەت. سیمبۆلین ہەقەشکیین نەتەوہی (زمان، ئالا، میژوو، کلتور، ئایین و... هتد) دنە ستوینین گرنگ بۆ ئازراندن، ریکخستن و مۆبیلیزە کرنا نەتەوہی د ریرەوا قەوارەکی سیاسی ئۆتۆنۆمیان سەربخۆ دا. بی گومان ریکخستنا هەستین گەل د چارچووئی ئەقان سیمبۆلین ہەقەشک دا کاری پيشینە و گرنگی بزاقین ناسیۆنالیزم دەیتە ہەژمارتن. ہەر وەسا و ب تایبەت ب ہندەک پەیقیین دیتەر، گەشە کرن و بەرفرەہ کرنا ہەستین گەل پیدقی ب میکانیزمەکییە کو د چارچووئی کۆمگەرایی دا ل دەستیکی دەیتە ریکخستن و پاشان دەیتە مۆبیلیزە کرن، ئەف میکانیزمە وەک دینامۆیا سیاسی ب تنی ل سەر شەنگستی ناسیۆنالیزم دەیتە ئامادە کرن.

'نيشتمانى كوردستانى' دايبىت بۇ بزاڤا ناسيۇنالىزما كوردى ژ نارمانجىن سەرەكىنە، بەلى زۇرجاران ئاراستەيى كۆسپىن سەرەكى يىن وەك رۆلى ھوزگەرايى د بريارا سياسى دا بووينە. ھەر وەسا، ئەف فاكتەرەنە نەبىنى كارىگەرەبەكانەرىنى يا راستەوخۆل سەر نەتەوەسازى درستكربە بەلكو بووينە كۆسپەك ل ھەمبەرى بەيز بوونا ساريىن حكومەتا ھەريما كوردستانى ژى.

ئەگەر ژىنگەھا دەرەكى نەبوويەفاكتەرى پىشتەقانىن ناسيۇنالىزما كوردى، چوونكەزۇرىنا سنوورپىن دەولەتىن رۆژھەلاتا ناڤىن ژلايى كۆلۇنيالىزىمى ھاتىنە درستكرن، پىدقە ژىنگەھا ناڤخويى بىيتە فاكتەرى خۇرتكرنا ستويىن نەتەوەسازى كو ئەو ژى ژبەر جيىۇپۆليتىكا ھەريما كوردستانى و ب بى پىشتىگىريا ناقدەولەتى كارەك ب ساناهى نايبىت. د دوو سەردەمپىن جىاواز دا سەردەمى زىرىنى ناسيۇنالىزما كوردى و بەرز بوونا ھەستا نەتەوەيى و نەتەوەسازى ئاستەكى پىوانە ل ھەريما كوردستانى تۆماركر: ۱- ل سالا ۱۹۹۱ئ دەما ب بريارەكا ناقدەولەتى قەوارى سياسى يى ھەريما كوردستانى درست بوو و ل سەر ئەقى بنىياتى پەرلەمان و ساريىن حكومەتا ھەريمى ھاتتە ئافاكرن، بەلى ب دەستپىكا شەرى ناڤخويى ل ۱۹۹۴-۱۹۹۶ (دناقبەرا دوو پارتىن سەرەكى دا: پارتى ديموكراتى كوردستان و يەكىتى نيشتمانى كوردستان) ئەف بزاڤا نەتەوەسازى بەرەف پاشەكشنى چوو. ۲- شەرى پىشمەرگەيان دگەل تىرۆرستىن دەولەتا ئىسلامى ل عىراق و شام (داعش) ل ۲۰۱۴ئ بۇ فاكتەرەكى دەستەبەريا پىشتەقانىا ناقدەولەتى بۇ ھەريما كوردستانى و ژ ھەميا گرنگىر ھەستا نەتەوەيى و نەتەوەسازى دناقبەرا لايەنپىن سياسى دا دوپارە ھاتە قەژاندن، بەلى ژبەر ئەگەرپىن جوراوجور و ب تايىبەت نەھەليانا كلتورى دژبەرى دناقبەرا پارتىن ھەريما كوردستانى دا، ب تايىبەت پارتى و يەكىتى، د كلتورەكى ئىكگرتى دا بۇ ئەگەر كول پىشتى بوپەرا ۱۶ئ ئۆكۆبۇرا ۲۰۱۷ئ نەجامپىن رىفراندۇما

نەتەوەسازى، دەولەتسازى و پاراستنسازى يا ساريىن دەولەتى سى چەمكىن گرنگن بۆتىگەھشتنا زانباريىن مروقى ل سەر پىناسە و پرسپىن ناسيۇنالىزىم. ئەف سى چەمكە بۇ پىناسەكرن و ھەڤگريكا ناسيۇنالىزىم پىدقە ب رەنگەكى رىزبەندبوو بەيتە شروڤەكرن و ھەلسەنگاندن. د قوناغا ئىكى دا، ناسيۇنالىزىم د بياڤى نەتەوەسازى دا ھەمى بزاڤان دكەت بەا و نرڤىن كلتورى يىن نەتەوەيەكى بالادەستبىت و زەمىنەسازى بۇ ھەڤگريدانەكا ئىكگرتى دناڤ ئەقان بەايىن كلتورى بۇ خزمەتا پىڤاژويا سياسى دروست بكتە. د قوناغا دوويى دا، ناسيۇنالىزىم د كارامەيىادەولەتسازى دا بزاڤان دكەت ژ ساختار و ھەيكەلى جڤاكي ھەيكەلكى سياسى پىكىبىنىت و گرنگىك ئاست بلند ب ساريىن دەولەتدارى ددەت كول سەر بنىياتى نرڤىن نەتەوەيى و نيشتمانى بەيتە خەملاندن. د قوناغا سى دا، پاراستنا ساريىن حكومەت و دەولەتى ژ ئەركىن سەرەكىنە كو ناسيۇنالىزىم ب پلانكرىپىن بەردەوام و ھەك ستراتىزىپىن گرنگن ھەول ددەت ئەقان سازى و دامەزراوېن دەولەتدارىپى ب پارىزىت. ئەگەر ھەلسەنگاندن بۇ ناسيۇنالىزىم كوردى ل عىراقىل سەر ئەقان ھەرسىچەمكەن بەيتەكرندىبىن كو ھىشتا د قوناغا ئىكى دايە ئەو ژى نەتەوەسازى يە.

ناسيۇنالىزىم كوردى د چەمكى نەتەوەسازى ژى دا ئاراستەيى كۆمەكا پرسگريكان بوويە، ب تايىبەت د بابەتىن جوراوجور دا سەرەكەفتى نەبوويە كو بەرەيەكى ئىكگرتى د خزمەتا نەتەوەسازى دا درست بكتە: د بابەتىن ھوزگەرايى دا، جوداھيا زاراڤىن كوردى، ناڤچەگەرايى و ب تايىبەت جودا بوونا ھەريمى دناقبەرا دوو زۇنپىن ل ژبەر كارىگەرەيا دوو پارتىن سياسى دا، كارىگەرەيا كلتورى بالادەستى مينا تورك-عەرەب-فارس ل سەر نەتەوا كوردى، ھەبوونا ئايىن و مەزھەبىن جوراوجور و... ھتە. ھەبوونا سىمبۆلپىن ھەڤىشك و ئىكگرتى دناڤ ئەقان بابەتىن جوراوجور دا كو د خزمەتا نيشتمانەكى ب ناڤى

Hobsbawm, Eric J., (1990), *Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality* (Cambridge: Cambridge University Press, Second Edition).

Hobsbawm, Eric J., and Terence Ranger (eds.), (1983), *The Invention of Tradition* (Cambridge: Cambridge University Press).

Huntington, Samuel, (2004), *Who are we? The challenges to American National Identity*, trans. Netherlands, Ambo, (Anthos uitgevers).

Jaffrelot, Christophe, (2003), 'For a theory of nationalism', *CERI/CNRS, Research in Question*, N. 10.

Jensen, Lotte (ed.), (2013), *The Roots of Nationalism: National Identity Formation in Early Modern Europe, 1600-1815* (Netherlands Organization for Scientific Research: Amsterdam University Press).

Joireman, Sandra F., (2003), *Nationalism and Political Identity* (London, New York, continuum).

Kaplan, David H., (1999), 'Territorial Identities and Geographic Scale', in: Guntram H. Herb and David H. Kaplan (eds.), *Nested Identities: Nationalism, Territory, and Scale* (Rowman & Littlefield Published, INC).

Kottak, Conrad Phillip, (2006), *Anthropology: The Exploration of Human Diversity* (University of Michigan, Eleventh Edition).

Marume, S.B.M. and at all, (2016), 'An analysis of essential elements of the State', *International Journal of Engineering Science Invention*, Volume 5 Issue 3.

Merkel, Wolfgang and Brigitte Weiffen, (2012), 'Does Heterogeneity Hinder Democracy?', *Comparative Sociology*.

Miscevic, Nenad, (2012), "Nationalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Edward N. Zalta (ed.), URL = <<https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/nationalism/>>.

Negro, Silvia Dal, (2005), 'Minority Languages between nationalism and new localism: the case of Italy', *International Journal of the Sociology of Language*.

Schulz, Helena Lindholm, (1999), *The construction of Palestinian nationalism Between revolution and statehood* (Manchester and New York: Manchester University Press).

Seymour, Michel, (2000), "On Redefining the Nation" in: Miscevic, Nenad, "Nationalism", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.

Smith, Anthony D., (2004), *The Antiquity of Nations* (Polity Press).

Smith, Anthony D., (2001), *Nationalism: Theory, Ideology, History*, (Cambridge: Polity Press).

Smith, Anthony D., (2000), 'Theories of nationalism: alternative models of nation formation', in: Michael Leifer (ed.), *Asian Nationalism*, (London and New York, Routledge).

Spencer, Philip and Howard Wollman, (2002), *Nationalism: A Critical Introduction* (London: SAGE Publication).

سەربخۆیا هەریما کوردستان ل 25 ئی ئیلوولا 2017 ئی بھیتە جەمداندنو دوبارە کارتیکنەکا راستەوخۆ ل سەر هەرفاندنا هەولین بزافا ناسیۆنالیزیما کوردی بۆ نەتەوہ سازی هاتە کرن.

ژیدەر

Ahmed, Akbar, (November 2018), 'Herder – Father of Nationalism (parts I and II)', *Albilad*. <http://www.albiladdailyeng.com/herder-father-nationalism-part-i/>

Alesina, Alberto and Bryony Reich, (2015), 'Nation-building', (Harvard and IGIER Bocconi, University College London).

Anderson, Benedict, (1991), *Imagined Communities – Reflections on the Origin and Spread of Nationalism* (2nd ed., London/New York: Verso).

Busekist, Astrid von, (2006), 'The Languages of Nationalism', in: A. Dieckhoff et Ch. Jaffrelot (dirs), *Revisiting Nationalism* (London, Hurst).

Corut, Ilker, Joost Jongerden (eds.), (2021), *Beyond Nationalism and the Nation-State: Radical Approaches to Nations*, (Taylor & Francis Group: Routledge).

Davis, Nira Yuval-, (2011), *The Politics of Belonging: Intersectional Contestations* (SAGE Publications Ltd, University of East London UK).

Eriksen, Thomas Hylland, (1993), *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*, (London / Colorado: Pluto Press).

Etherington, John, (2003), *Nationalism, National identity and Territory: The Case of Catalonia*, (PhD thesis, University Autonoma de Barcelona).

Fardan, Christopher R., and Cathrine Thorleifsson, (2020), 'What is nationalism', *C-REX – Center for Research on Extremism*, University of Oslo.

Fearon, James D., (1999), 'What is identity', *Stanford University*.

Gellner, Ernest, (1983), *Nations and Nationalism* (Ithaca, New York: Cornell University Press).

Grosby, Steven, (2005), *Nationalism: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press).

Jaffrelot, Christophe, (2003), *for a theory of nationalism*, (HAL, archives-ouvertes).

Harrison, Kevin and Tony Boyd, (2003), *Understanding Political Ideas and Movements* (Manchester: Manchester University Press).

Nerwiy, Hawar, (2012), *The Republic of Kurdistan, 1946*, (PhD thesis, Leiden University).

Hechter, Michael, (2000), *Containing Nationalism*, (New York: Oxford University Press).

Helbling, Marc, (2009), 'Nationalism and Democracy: Competing of Complementary Logics', *Social Science Research Center*, (Berlin).

کۆنفرانسی زانستی نیفده‌وله‌تی، ئینسکلۆپیدیای پارتی دیموکراتی کوردستان - سه‌نته‌ری بيشکچی بۆ فکۆلینین مروفايه‌تی - سه‌نته‌ری فه‌کۆلینین جینۆسایدی، زانکویا دهوک. خلیل، هه‌وار نیروه‌یی، (2020)، ئیسلام و مۆدیرنیتته: فه‌کۆلینیه‌کا شرۆقه‌کاری دناقه‌ه‌را ژیدیه‌رین ئیسلامی دگه‌ل جافکانیین مۆدیرنیتته‌دا، (جنگل، تهران). خلیل، هیوا مه‌جید (2019)، چوند گوتاریک له‌باره‌ی گه‌شه‌سەندنی سیاسی، (چاپخانه‌ی هیفی).

Tilly, Charles, (1978), *From Mobilization to Revolution* (New York: Random House New York, The University of Michigan).

کوردی:

احمد، محمد رحمان (2021)، په‌یوه‌ندی نیوان ده‌سته‌لات و هیزه‌کۆمه‌لايه‌ته‌کان له‌ هه‌ریمی کوردستاندا، ناوه‌ندی هه‌مرین بۆ توێژینه‌وه‌ی سترا تیژی. علی، جعفر، (2013)، ناسیۆنالیزم و ناسیۆنالیزمی کوردی، (چاپخانه‌ی رۆژه‌ه‌لات، هه‌ولێر، چاپی دووهم). خلیل، هه‌وار تاهر، (2021)، 'رێکخستن و مۆبیلیزه‌کرنا بزاڤا رزگاربخوازی د هه‌فگرتیک ناسیۆنالیزمی دا: شۆرشا ئه‌یلولنی (1961-1975) وه‌ک نموونه'،

خصائص نشأة القومية وتأثيرها على القومية الكردية

الخلاصة

يلعب مفهوم الأمة دورًا مهمًا في تعريف القومية. لا تعتبر الأمة مجرد عنصر أساسي لتعريف القومية، ولكن أيضًا هناك مكونات أخرى سيتم تحليلها في هذا البحث. لا يوجد لدى الباحثين المختصين في مجال الأمة والقومية اتفاق جماعي للمفهوم وخاصة لتعريف القومية، لكن جميع المفكرين يتفقون على أن القومية ظاهرة حديثة أو القومية نتاج الحداثة. يركز هذا البحث فقط على تعريف القومية ويركز بشكل خاص على المبادئ الأساسية للقومية، مثل: الهوية والأمة والدولة. لتحليل هذه المبادئ ومن خلال طريقة وصفية، فإن الخيال وكذلك تعريف القومية لا يحددان فقط في شكل جديد، ولكن أيضًا كأفكار متباينة مقارنة حول تعريف القومية.

CHARACTERISTICS OF THE EMERGENCE OF NATION AND ITS IMPACT ON KURDISH NATIONALISM

HAWAR KHALIL TAHER

Dept. of International Relations and Diplomacy, College of Political Sciences, University of Duhok, Kurdistan Region-Iraq

ABSTRACT

The concept of the nation play a dominant role within the definition of nationalism. Of course, for the definition of nationalism, the nation is not only considered as a basic element, but there are also other components in which in this research these elements will be analyzed. Within scholars in the field of nation and nationalism, there is no collective agreement for the concept and especially for the definition of nationalism, but all intellectuals agree that nationalism is a modern phenomenon or nationalism is a product of modernity. This research focuses only on the definition of nationalism and especially concentrates on the basic principles of nationalism, as such: identity, nation and state. For analyzing these principles and through a descriptive method, the imagination and also the definition of nationalism determinate not only in a new form of understandable but also as comparative dissimilar thoughts about the definition of nationalism.

KEY WORDS: Nationalism, Identity, Nation, State